

**ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Автор статті доводить необхідність комплексного підходу до вивчення низки музичних дисциплін, в яких здійснюється аналіз засобів музичної виразності та створення ними художнього образу музичного твору.

У підготовці майбутнього вчителя початкових класів та музики велику роль відіграє оволодіння студентами не лише знаннями з галузі загальної педагогіки, вікової психології та методики викладання окремих дисциплін, але й умінням сприймати твори мистецтва та знаходити адекватне задуму митця їх словесне тлумачення. Ця проблема передбачає розвинену загальну інтелектуальну та емоційну культуру майбутнього вчителя, яка формується в процесі спілкування з мистецтвом. На уроках музики, образотворчого мистецтва, рідної мови та літератури педагог використовує свої знання з різних навчальних дисциплін, формуючи в школярів різноманітні уявлення про художні образи творів мистецтва. Найскладнішим, на нашу думку, є усвідомлення художнього образу музичних творів непрограмного спрямування. Під такими творами ми розуміємо інструментальну музику, зміст якої не розкривається композитором вербальним шляхом. Для цього майбутній педагог повинен досконало оволодіти методикою художньо-естетичного аналізу музичних творів. Основи методики закладаються під час вивчення дисципліни "Аналіз музичних творів", яка є завершальною та узагальнюючою ланкою у фаховій підготовці педагога-музиканта. Початкові навички формування уявлень про художній образ у музичних творах студенти отримують під час вивчення музичної літератури, гармонії, хорознавства, вокалу, диригування тощо. У курсі аналізу музичних творів майбутні фахівці опановують також і навички інтегрованого системного мислення, залучаючи до виконання завдань свої знання з різноманітних навчальних дисциплін.

Основи методики художньо-естетичного аналізу музики та формування уявлень про художній образ розкриті в ґрунтовних дослідженнях Л.Мазеля, Є.Назайкінського, М.Тіца, Ю.Холопова, Д.Христова та ін. Усі вищезазначені дослідники торкаються окремих питань формування художнього образу в музиці, але сконцентровують свою увагу на її окремих виражальних засобах. Метою нашої статті є створення загальної концепції формування в студентів уявлень про художній образ, які вони отримують під час вивчення засобів музичної виразності. Питання усвідомлення впливу засобів музичної виразності на створення художнього образу постають вже під час вивчення дисципліни "Теорія музики", продовжуються в процесі опанування знаннями з гармонії та завершуються в курсі аналізу музичних творів.

Засоби музичної виразності є складовою в системі художньої мови культури. Кожному виду мистецтва притаманні свої особливі засоби створення художнього образу, що зумовлюються його специфічними закономірностями та проявляють себе в змістовому плані. Певні явища, які здаються несуттєвими для одного виду мистецтва, для іншого набувають особливо важливого значення. Наприклад, ритм відіграє принципову роль у тих видах мистецтва, твори яких функціонують у часовому просторі: музика, хореографія, сценічне мистецтво. Окремі засоби виразності притаманні лише одному виду мистецтва. Прикладом може слугувати мелодія як іманентно музичний засіб виразності.

Засоби виразності музичного мистецтва – досить різноманітні. Їх особливість полягає в тому, що змістовність музики досить важко інтерпретувати словами. Це потребує від слухача не лише емоційного відгуку, але й інтелектуального мислення. До засобів виразності в музиці відносяться ритм, мелодія, гармонія, (як головні засоби), та темп, тембр, динамічні відтінки, артикуляція, агогіка – як другорядні. У сукупності вони створюють певну художню образність або надають їй різноманітних відтінків. Тому засоби музичної виразності є засобами створення художнього образу в музиці. Значення їх у створенні художнього образу є нерівнозначним. Так, тембр виступає лише супутнім фактором мелодії та гармонії, але не структурним засобом формотворення. Проте в окремих випадках він виступає головною фарбою в змалюванні художнього образу. Проілюструвати таке положення можна в курсі музичної літератури під час вивчення симфонічних творів Клода Дебюссі, у яких мелодія та музичний образ завжди асоціюються з конкретним оркестровим тембром і поза ним втрачають свою змістовність.

Головні засоби музичної виразності – мелодія, гармонія та ритм – у процесі музичного розвитку виступають факторами формотворення, а в побудові звукової тканини виступають основними конструктивними компонентами музичної фактури, котрі тісно взаємопов'язані в художньому змісті музичного твору та є самостійними ланками для вивчення в курсі теорії музики та гармонії.

Система засобів художньої мови культури взагалі та музичної виразності зокрема склалася внаслідок багатовікового історичного процесу. Компоненти, що її становлять, змінювались на різних етапах, постійно ускладнюючись та вдосконалюючись. Виникнення й закріплення нових засобів виразності, способів організації музичного матеріалу регулюється суворим естетичним відбором, що відповідає тим чи іншим конкретним художнім завданням, а також загальним нормам музичного сприйняття. Усі конструктивні закономірності оцінюються як способи розкриття художньої образності музики.

Музична система функціонує на багатьох рівнях. Найвищий із них – суспільна свідомість, яка утримує всі компоненти системи в узагальненому й значною мірою абстрагованому вигляді. Ці компоненти безпосередньо розкриваються на рівні конкретного музичного стилю та окремого музичного твору. Специфічною формою побутування музичної системи є теорія музики, яка органічно входить до складу суспільної свідомості та є однією з форм отримання професійного досвіду. Саме тому вже на першому році підготовки педагога-музиканта

під час вивчення теорії музики слід починати формувати в студентів системні та інтегровані уявлення про засоби музичної виразності не як про абстраговані теоретичні поняття, а як про важливі елементи музичної мови, що створюють неповторний художній образ.

Структура і спрямованість теорії музики в якості певної галузі науки визначає музичне сприйняття, що обов'язково впливає на побудову конкретних форм художньої мови музичного твору. Тому однією з особливостей підготовки фахівців музичного спрямування вважаємо необхідність вивчення закономірностей музичного сприйняття різних вікових груп у курсах загальної та вікової психології.

Теорія музики формує уявлення про музичну систему, що необхідні для практичного засвоєння музичної логіки в процесі навчання. Теоретичні концепції, які висвітлюють окремо гармонію, мелодію, метроритм, форму тощо, відтворюють у загальному вигляді не лише картину музичної організації, але й процес створення художнього образу.

До характерних особливостей засобів музичної виразності, що об'єднані в єдину систему, відноситься взаємна зумовленість та багатоманітна варіантність їх співвідношення. Виділити окремий фактор у музично-виражальних засобах як найпростіший знак або провідний елемент досить важко. Навіть такі відносно автономні компоненти, як мелодія, гармонія, метроритм при їх специфічності становлять собою непрості взаємозумовлені явища. Тому методологічною нормою сучасних досліджень слугує комплексний характер вивчення окремих елементів у їх взаємозв'язках і взаємодіях. Такий комплексний підхід має бути й при вивченні різноманітних музичних дисциплін, які спрямовані на сприйняття та усвідомлення художнього образу музичних творів, його словесне тлумачення та донесення його до слухача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мазель Л. Стрoение музыкальных произведений.- М.: Музыка, 1979.
2. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия. - М.: Музыка, 1972.
3. Тиц М. О тематической и композиционной структуре музыкальных произведений. - К.: Муз.Укр., 1972.
4. Холопов Ю. О гармонии. - М.: Просвещение, 1961.
5. Христов Д. Теоретические основы мелодики.- М.: Музыка,1980.

Матеріал надійшов до редакції 05.03.2005р.

Маринчук Т.Т. Формирование представлений о художественном образе в процессе преподавания музыкальных дисциплин.

Автор статьи доказывает необходимость комплексного подхода к изучению ряда музыкальных дисциплин, в которых производится анализ средств музыкальной выразительности и создание ими художественного образа музыкального произведения.

Marinchuk T.T. Formulating Ideas of an Artistic Image in the process of Teaching Musical Disciplines.

The article proves the necessity of a complex approach to studying musical disciplines relating to the means of music expressiveness and their ability to formulate an artistic image of a music piece.